TRANSITIEROUTES VOOR 2018-2022

UPDATE VAN DE LANGETERMIJNVISIE

BOND BETER LEEF VOOR DE TOEKOMST MILIEU

INHOUD

Colofon

Voorwoord

Inleiding

- 2018 - 2022: een kantelpunt?
- Naar een circulaire en hernieuwbare samenleving
- 2050 begint vandaag

1. Ruimte voor de toekomst
2. Energie voor de toekomst
3. Mobiliteit voor de toekomst
4. Voeding voor de toekomst
5. Circulaire economie voor de toekomst

Hoe kwam deze update tot stand?

COLOFON

Verantwoordelijke uitgever: Danny Jacobs, Tweekerkenstraat 47, 1000 Brussel

Teksten: Olivier Beys, Mathias Bienstman, Soraya Candido, Benjamin Clarysse, Laurens De Meyer, Erik Grietens, Danny Jacobs, Laurien Spruyt, Wannes Starckx

Met dank aan: Vera Dua, Mike Desmet, Bart Dumoulin, Aude Goovaerts, Wouter Housen, Peter Impe, Inge Malevé, Nik Meeusen, Monica Quintens

Coördinatie: Soraya Candido

Eindredactie: Han Lagring

Lay-out: Geert Jespers

Foto's: Bond Beter Leefmilieu

Meer info: Mathias Bienstman (Bond Beter Leefmilieu), mathias.bienstman@bblv.be, 02 282 17 37

Overname en gebruik van deze publicatie wordt aangemoedigd mits bronvermelding. Deze brochure is louter ter informatie opgesteld. De uitgever noch de auteurs kunnen aansprakelijk gesteld worden voor onjuiste gegevens.

Bond Beter Leefmilieu, mei 2018 v1805

KIEZEN IS WINNEN

Hoe we duurzaam wonen, werken en consumeren in 2022, hangt samen met tal van keuzes om de omslag te maken naar een circulaire en hernieuwbare samenleving. Via de update van onze langetermijnvisie werken we, samen met de milieubeweging en experts, aan een richtinggevend kompas voor de komende vijf jaar.

Bestaande uitgezette lijnen worden doorgetrokken. Eerder gemaakte keuzes krijgen een geactualiseerde invulling. Maar ook nieuwe oriëntaties dienen zich aan.

Uitdagingen te over in de komende vijf jaar. Enkele voorbeelden? We kunnen nog meer inzetten op nieuwe woonvormen die zuinig omspringen met onze ruimte. Zo laten we elke burger genieten van nabije natuur, ten voordele van onze gezondheid en ons geluksniveau.

Daarnaast willen we in versneld tempo groene warmte in onze woningen integreren om comfortabeler te leven. We willen creatieve voorstellen uitwerken om openbaar en collectief vervoer op elkaar af te stemmen, om ons zo veilig en vlot te verplaatsen in schone lucht. We willen Vlaanderen meer dan ooit verleiden voor plantaardige alternatieven voor vlees, waardoor we milieu- én gezondheidswinsten kunnen boeken. En tot slot willen we steden en gemeenten omvormen tot de epicentra van de hergebruik-, herstel- en deeleconomie.

Door nu de juiste keuzes te maken, kunnen we hier in de toekomst de vruchten van plukken: sociaal, ecologisch én economisch.

En nu fast forward naar 2022.

Danny Jacobs, algemeen directeur Bond Beter Leefmilieu

INLEIDING

De evolutie naar een wereld zonder vervuiling door fossiele brandstoffen en kernenergie is veel meer dan een ideaal. Het is een noodzaak en stilaan een economische evidentie.

Mathias Bienstman,
beleidscoördinator
Bond Beter Leefmilieu

Met trots presenteren we je de herwerkte versie van onze langetermijnvisie 2050[1] voor de komende vijf jaar. In 2012 ontwikkelde de milieubeweging haar langetermijnvisie 'Vlaamse milieubeweging voor 2050 en concrete doelen voor 2020'. Het is een dynamisch kader, dat stelselmatig aangepast kan worden en mee kan evolueren met de tijd.

Vijf jaar na het opmaken van de langetermijnvisie van de Vlaamse milieubeweging en een jaar na het opmaken van het beleidsplan[2], bevroegen we onszelf opnieuw. Samen met experts van binnen en buiten de milieusector toetsten we de inhoudelijke insteek van het beleidsplan opnieuw af. De experten analyseerden onze doelstellingen, daagden ons uit, en verrijkten ons met nieuwe inzichten en kennis. Zo zijn we in staat om onze dynamische langetermijnvisie 2050 aan te scherpen voor de komende vijf jaar. We nodigen iedereen uit om dit document te gebruiken en hiermee ook het eigen kompas scherp te stellen. Of het nu gaat om beleidsbeïnvloeding, het ontwikkelen van projecten of het overtuigen van doelgroepen: deze langetermijnvisie moet voor al deze activiteiten een nieuwe houvast bieden.

De langetermijnvisie werd scherpgesteld, maar het toekomstbeeld blijft hetzelfde. In 2050 leven we in een gezonde, aangename leefomgeving waar milieuhinder tot een minimum beperkt is. De fossiele economie ligt achter ons. We hebben de overgang gemaakt naar een hernieuwbare, circulaire economie. Die is noodzakelijk om ons welvaartspeil en de sociale bescherming van de vorige eeuw door te zetten in deze eeuw, en om voor het eerst ten volle rekening te houden met àlle leven op deze planeet.

2018-2022: EEN KANTELPUNT?

In de analyses binnen deze langetermijnvisie vertrekken we steeds vanuit de vaststelling dat ons huidig economisch en sociaal systeem slechts kan blijven functioneren binnen een gezonde natuurlijke omgeving. Op dit evenwicht tussen mens en natuur zetten we de komende jaren verder in. De verschillende socio-economische systemen staan in interactie met elkaar binnen de grenzen van het ecosysteem. De economie zit daarbij verankerd in zowel de maatschappij als de bredere ecologische grenzen. Ze beschermt de open ruimte, de ecosystemen en de soortenrijkdom in en buiten Vlaanderen, en garandeert op die manier de levenskwaliteit van elke mens. Zo laten we toe dat anderen een goed leven leiden, nu en in de toekomst.

1 www.bondbeterleefmilieu.be/sites/default/files/files/LTV_2050_milieubeweging_versie_120504.pdf
2 www.bondbeterleefmilieu.be/over-bbl/jaar-jaar/beleidsplan-2017-2021

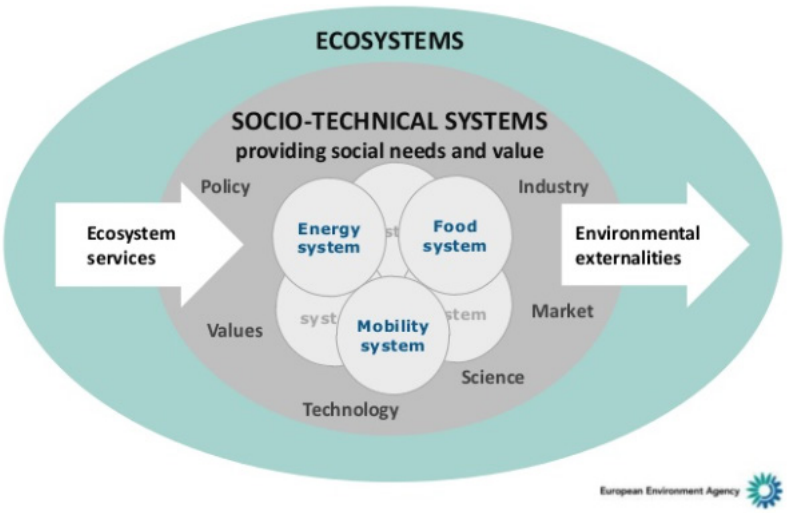

Figuur 1: De economie en maatschappij moeten georganiseerd worden binnen de grenzen van het ecosysteem, om zo diensten (zoals energiebevoorrading, voedselvoorziening en verplaatsingsmogelijkheden) te leveren die iedereen een goede levenskwaliteit bieden (European Environment Agency, 2016).

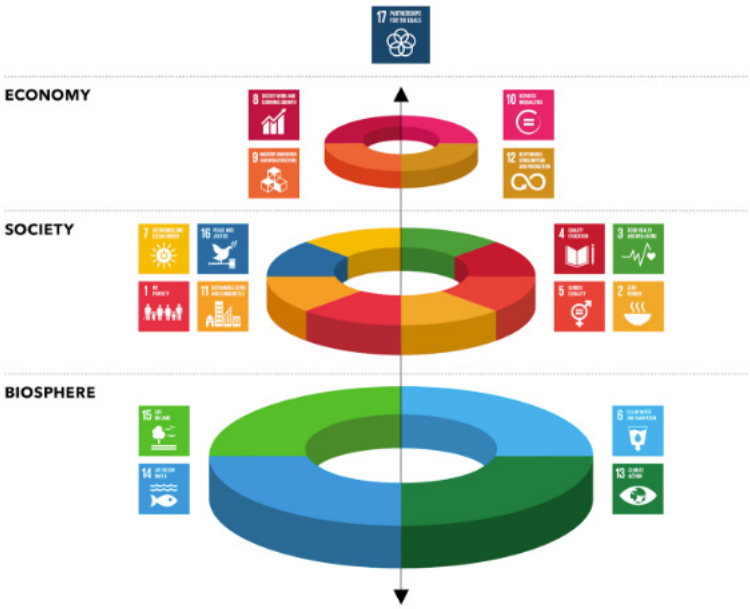

Figuur 2: De verhouding en verwevenheid tussen sociale, ecologische en economische doelstellingen. De economie zit als facilitator verankerd in zowel de sociaal maatschappelijke als de ecologische grenzen (Stockholm Resilience Center, 2016).

Op systemisch niveau staat Vlaanderen nog voor grote uitdagingen om de 2030 en 2050-doelstellingen te halen en zo een hoge levenskwaliteit te realiseren, zonder te wegen op het milieu en de natuur. Om de 2030 en 2050-doelstellingen te halen, heeft de samenleving nood aan systeeminnovatie en een transitie naar een volledig circulaire en hernieuwbare economie (Figuur 3, Horizon 3). Deze systeeminnovatie zal fundamentele verschuivingen met zich meebrengen in het beleid, onze cultuur en levensstijl, de economie, de maatschappelijke organisatie en praktijken (Figuur 3, Horizon 2).

Het dominante 'business as usual' model houdt onvoldoende rekening met de huidige maatschappelijke en ecologische grenzen (Figuur 3, Horizon 1). Three Horizons is een simpel en intuïtief framework voor 'toekomstig bewustzijn', ontwikkeld door Bill Sharpe. Kate Raworth vertaalde het model recent naar 'toekomstig duurzaam handelen'.

> Wij wensen de milieubeweging impact voor de verkiezingen en meer invloed op de beleidsprocessen toe.
> Expertengroep, 2017-2018

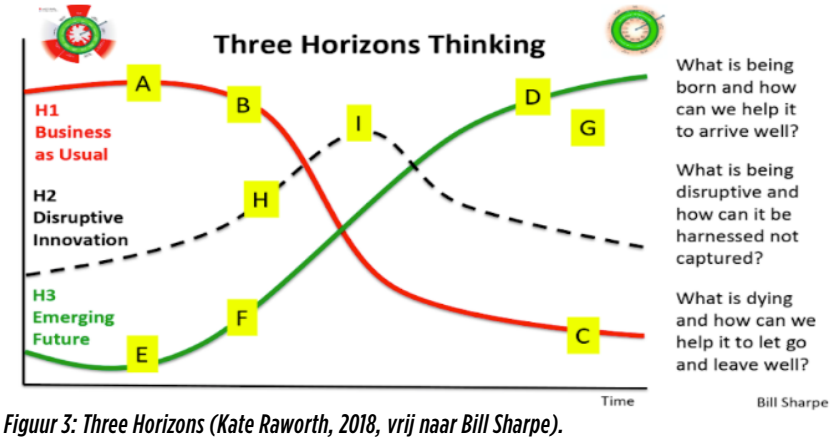

Figuur 3: Three Horizons (Kate Raworth, 2018, vrij naar Bill Sharpe).

Er is onder meer een omslag nodig op het vlak van energie, mobiliteit, grondstoffen, voeding & landbouw en ruimtelijke ordening. Door middel van innovaties, sterke instituties en een goed wetgevend kader, kunnen we deze fundamentele verschuivingen mee realiseren. Het bewustzijn over en de kennis van de milieuproblemen zijn intussen wijd verspreid. De komende vijf jaar komt het erop aan de oplossingen verder te laten doorbreken, van concrete transitie-initiatieven tot nieuwe wetgeving met het oog op de langetermijndoelstellingen.

NAAR EEN CIRCULAIRE EN HERNIEUWBARE SAMENLEVING

In Vlaanderen onderscheiden we vijf cruciale thema's die een transitie moeten doormaken om de duurzame samenleving (met een volledig hernieuwbare en circulaire economie) vorm te geven. Het gaat om energie, voeding, grondstoffen, ruimte en mobiliteit. De voorziening en het gebruik daarvan, moeten helemaal anders. Ons doel: een versnelling hoger schakelen richting 100% hernieuwbare energie, duurzame plantaardige voeding, een circulaire economie, open ruimte met sterke kernen en een nieuw mobiliteitssysteem.

Hieronder beschrijven we voor elk transitiethema hoe we de komende vijf jaar de omslag maken en definiëren we aandachtspunten. Een transitie is een complex samenspel van factoren: nooit staat een thema op zichzelf. Denk aan elektrische gedeelde mobiliteit, waarin de mobiliteitstransitie en de energietransitie afhankelijk zijn van elkaars voortgang. We kiezen daarom voor een integrale aanpak en geven telkens aan in welke mate de verschillende transitiethema's elkaar beïnvloeden.

2050 BEGINT VANDAAG

> Dit kan onze beste eeuw zijn, of onze slechtste eeuw.
> Hans Bruyninck, directeur Europees Energieagentschap

We hebben de dynamische langetermijnvisie 2050 aangescherpt voor de periode 2018-2022. Door nu de juiste keuzes te maken voor de toekomst, zijn we in staat om ecologische, economische en sociale winsten te boeken. Met behulp van de aandachtspunten, concrete transitieroutes en linken tussen de transitiethema's gaan we nu verder aan de slag. Met onze blik op 2050 kunnen we de omslag maken voor élk transitiethema.

RUIMTE VOOR DE TOEKOMST

HIER WILLEN WE NAARTOE

Vlaanderen evolueert naar een open en stedelijke regio. Multifunctionele stads- en dorpskernen vormen er de basis, een duurzaam vervoersnetwerk de ruggengraat. De kernen worden doorsneden door groene, blauwe en gele netwerken: voor natuur, waterbeheer en duurzame landbouw. De (bijkomende) behoefte aan wonen, werken en winkelen wordt opgevangen in (of net buiten) de kernen van steden en gemeenten. We gaan met z'n allen compacter wonen in groene, leefbare wijken die instaan voor hun eigen energievraag, bereikbaar zijn met duurzame vervoersmiddelen en de uitbouw van de functionele en deeleconomie faciliteren. Cruciaal zijn de nabijheid en verwevenheid van alle functies, samen met het medegebruik en de aanpasbaarheid. Ze beperken het (versnipperde) ruimtegebruik en de nood aan verplaatsingen, en verhogen de levenskwaliteit en sociale dynamiek.

ZO PAKKEN WE DIT AAN	AANDACHTSPUNTEN
• Inzetten op kernversterking om de open ruimte te vrijwaren • Goede voorbeelden leiden de weg • Maatschappelijke spelers inspireren en informeren • Kosten-batenanalyse • Maatschappelijke winsten boeken	• De kracht van een wettelijk kader • Samenwerken met de vastgoedsector • Duurzaam wonen betekent niet duurder wonen • Ruimte vrijwaren voor natuur en bos • Inplanting windmolens

ZO PAKKEN WE DIT AAN IN 2018-2022

Inzetten op kernversterking om de open ruimte te vrijwaren

De milieubeweging ijvert voor wonen, werken en winkelen in of aansluitend bij bestaande kernen. In de eerste plaats blijven we zowel op Vlaams als op lokaal niveau streven naar een beleidskader, instrumenten én een praktijk die kernversterking aanmoedigen en een halt toeroepen aan het verder aansnijden van de open ruimte.

Hoewel private eigendom heel belangrijk blijft voor de doorsnee Vlaming, is er een evolutie ingezet van 'hebben' naar 'delen'. Gemeenschappelijke woonvormen winnen aan belang, en ook coöperatieve woonvormen komen stilaan uit de startblokken in Vlaanderen. Dit biedt kansen om te evolueren naar een kernversterkende ruimtelijke ordening, waarin zuinig omgesprongen wordt met de beschikbare ruimte.

We besteden expliciet aandacht aan het intensiever gebruiken van de bestaande woningvoorraad, want veel woningen in Vlaanderen worden onderbenut. Een versleten en te grote eengezinswoning ombouwen naar bijvoorbeeld een tweegezinswoning, kan de behoefte aan nieuwe woningen mee opvangen zonder open ruimte aan te snijden. We werken daarom beleidsvoorstellen uit om het opdelen van woningen op goed gelegen plaatsen te versoepelen.

Het is perfect mogelijk om de nood aan bijkomende woningen op te vangen in de bestaande stads- en dorpskernen, door leegstaande gebouwen te recycleren, goed gelegen bouwgronden in de bebouwde kom te gebruiken, onderbenutte woningen op te delen of appartementen te bouwen bovenop supermarkten. In dat geval hoeft geen open ruimte meer verkaveld te worden.

Erik Grietens, beleidsmedewerker ruimte Bond Beter Leefmilieu

Met het project 'Levendige stads- en dorpskernen voor een klimaatneutraal Vlaams-Brabant' ging Bond Beter Leefmilieu, samen met gemeentebesturen, op zoek naar concrete oplossingen rond kernversterking. Het resultaat is een gegeerde publicatie: een receptenboek[1] met voorbeelden en instrumenten die steden en gemeenten kunnen inzetten voor een klimaatvriendelijke ruimtelijke ordening.

Goede voorbeelden leiden de weg

We zetten goede voorbeelden in de kijker, zeker diegene die de vier andere transities lokaal waarmaken. Dit betekent: energiezuinige (gedeelde) gebouwen met eigen hernieuwbare productie; zacht, gedeeld en elektrisch vervoer; een maximale uitbouw van functionele dienstverlening; en duurzame voedselvoorziening. Zulke nieuwe investeringen en projecten zijn een voorafspiegeling van de volledig hernieuwbare, circulaire economie.

De milieubeweging probeert projecten van voorlopers een plaats te geven in het beleid van steden, gemeenten, provincies en de Vlaamse overheid. We tonen aan de hand van gerealiseerde projecten in binnen- en buitenland aan dat deze ingrepen haalbaar zijn en zetten de vele voordelen op vlak van leefbaarheid of kosten en baten in de kijker. We proberen deze voorloperprojecten te vertalen naar beleidslijnen en beleidsinstrumenten van steden, gemeenten, provincies en de Vlaamse overheid. In samenwerking met provincies zetten we in op kortlopende lerende netwerken met gemeentebesturen om deze innovatieprojecten te promoten. Dit doen we ook via het netwerk Gemeente voor de Toekomst. Zo zorgen we er mee voor dat deze voorloperprojecten steeds meer algemeen worden.

Maatschappelijke spelers inspireren en informeren

We zoeken verder naar concrete aanknopingspunten om op het terrein zaken in beweging te brengen. We inspireren actoren zoals vastgoedspelers, verenigingen van notarissen en de bankensector over nieuwe gedeelde woonvormen, vastgoedontwikkelingen zoals coöperaties of bouwgroepen, en alternatieve eigendomsstructuren zoals erfpacht of opstalrecht. We verspreiden hapklare informatie in de vorm van typebestekken of voorbeelden van stedenbouwkundige voorschriften of verordeningen. We informeren en promoten deze zaken via deelname aan studiedagen, onze website, nieuwsbrieven, enzovoort.

We treden blijvend op tegen projecten en ontwikkelingen die ingaan tegen kernversterking en het behoud van kwalitatieve open ruimte. Dat doen we door gebruik te maken van onze democratische rechten, zoals bezwaar- en beroepsprocedures. Inconsistenties in het beleid klagen we aan. Neem nu het nefaste effect van bedrijfswagens, waardoor perifere bouwprojecten en verkavelingen in de open ruimte gestimuleerd worden.

Kosten-batenanalyse

We brengen de kosten en baten van het ruimtelijke ordeningsbeleid in beeld. Daarbij hebben we ook aandacht voor de kost van het 'nietsdoen', het zogenaamde

1 www.bondbeterleefmilieu.be/artikel/recepten-voor-kernversterking

‘business as usual’. We werken een voorstel uit voor financiële verevening tussen gemeentebesturen, zodat gemeenten met veel open ruimte en weinig nieuwe woonontwikkelingen over voldoende inkomsten beschikken. In dit kader werken we een voorstel uit om de opbrengsten van planbaten of heffingen te verzamelen in een fonds voor ruimtelijk herstel. Met dat fonds kan geïnvesteerd worden in natuur- en bosontwikkeling en in ruimte voor duurzame, korte-ketenlandbouw.

Maatschappelijke winsten boeken

We berekenen de maatschappelijke opbrengsten van een betere ruimtelijke ordening. Denk hierbij aan een betere gezondheid van burgers, minder uitgaven voor riolering of andere nutsvoorzieningen, minder kosten door files of wateroverlast, enzovoort.

We manifesteren ons nadrukkelijk in het maatschappelijke debat en verrijken dit vanuit milieuperspectief. Daarvoor zoeken we samenwerking en proberen we coalities op te zetten met andere verenigingen die belang hebben bij een betere ruimtelijke ordening, zoals bijvoorbeeld de Gezinsbond of de Scouts en Gidsen.

AANDACHTSPUNTEN VOOR DE KOMENDE VIJF JAAR

De kracht van een wettelijk kader

Zowel de Vlaamse als de lokale overheden hebben de belangrijkste bevoegdheden en verantwoordelijkheden om tot een betere ruimtelijke ordening te komen. Beleidsgericht werken aan een betere ruimtelijke ordening blijft daarom cruciaal voor de milieubeweging. We sporen overheden aan om in te zetten op een beter wettelijk kader, met minder achterpoortjes en uitzonderingen. Financiële mechanismen (zoals de financiering van gemeenten) en de fiscaliteit moeten een goede ruimtelijke ordening ondersteunen. Daartoe werken we beleidsvoorstellen uit, onder andere om het gemeentefonds aan te passen.

Samenwerken met de vastgoedsector

De uitvoering van het stedenbouwkundige beleid zal voor een belangrijk deel gebeuren door de vastgoedsector. Samenwerken met de vastgoedsector is daarom nodig, maar niet evident voor milieuorganisaties. We zijn ons goed bewust van de winstgedreven doelstelling van de sector en laten in projecten of campagnes onze maatschappelijke missie steeds primeren. Binnen de vastgoedsector zoeken we in de eerste plaats naar samenwerking met voorloperbedrijven, die inzetten op kernversterking. In publiek-private samenwerkingsverbanden (PPS) proberen we plaats te maken voor het verenigingsleven (PPPS: publiek-publieke-private samenwerking).

Duurzaam wonen betekent niet duurder wonen

Betaalbaar wonen is een belangrijk aandachtspunt voor de milieubeweging. Vandaag is open ruimte verkavelen goedkoper dan bouwen of verbouwen in het centrum. Ook wordt duurzaam bouwen nog te vaak gelijkgeschakeld met duurder bouwen. Om burgers mee te krijgen in het verhaal van een kernversterkende ruimtelijke ordening, moet deze situatie omgedraaid worden. We werken een voorstel uit om kosten voor nutsvoorzieningen sterker door te rekenen op afgelegen locaties. Voor kernversterkende verdichtingsprojecten werken we voorstellen voor fiscale incentives uit.

Ruimte vrijwaren voor natuur en bos

Ruimtelijke plannen worden vooral opgemaakt voor harde ontwikkelingen, zoals woonwijken en bedrijvenzones. Er worden weinig of geen ruimtelijke uitvoeringsplannen gemaakt voor natuur en bos, zeker niet op lokaal niveau. Door de klimaatverandering heeft natuur juist meer ruimte nodig. We pleiten daarom voor meer ruimtelijke uitvoeringsplannen voor extra natuur- en bosgebieden.

Inplanting windmolens

Een specifiek aandachtspunt gaat over de inplanting van hernieuwbare energie, vooral van windmolens in of nabij natuur- en bosgebieden. Dit vraagt een doordachte aanpak van de milieubeweging, in samenwerking met alle betrokken actoren. We volgen hierbij het spoor van de energielandschappen: via ruime inspraakmogelijkheden vooraf worden de beste inplantingsplaatsen voor windmolens gekozen, en bij de uitbating wordt voorzien in een systeem van financiële participatie voor burgers.

RUIMTE IN HET BREDE TRANSITIEVERHAAL

Een betere ruimtelijke ordening is een belangrijke voorwaarde om andere transities meer kans op slagen te geven.

Vlotte, veilige en schone mobiliteit

De versnippering van de ruimte in Vlaanderen maakt ons afhankelijk van de auto om op het werk te geraken of kinderen naar school te brengen. Het openbaar vervoer op zijn beurt, is op vele plaatsen niet rendabel, net omdat we zo verspreid wonen. Door enkel te bouwen in de stads- en dorpskernen, beperken we de nood aan verplaatsingen, kunnen we te voet naar de winkel of met de fiets naar school en krijgt autodelen meer kansen.

Energiezuiniger wonen

Het overaanbod aan vrijstaande villa's in verkavelingen zorgt voor heel wat energieverspilling. Een rijhuis kan veel zuiniger en goedkoper verwarmd worden dan een alleenstaande woning. Door dichter bij elkaar te bouwen, worden collectieve energienetten op basis van geothermie of zonne-energie haalbaar en betaalbaar.

Circulair bouwen

40% van de materiaalstromen gaat naar gebouwen. Sterker inzetten op het recycleren van leegstaande gebouwen, op renovatie en op hergebruik van bouwmaterialen in stedenbouwkundige projecten, is nodig om de materiaalkringlopen beter te sluiten.

Ruimte voor duurzame landbouw

Toegang tot landbouwgrond is het belangrijkste knelpunt voor opstartende (bio) landbouwers. Via ruimtelijke ordening moet oneigenlijk gebruik van landbouwgronden vermeden worden en grond voorzien worden voor duurzame landbouwvormen.

2. ENERGIE VOOR DE TOEKOMST

HIER WILLEN WE NAARTOE

In 2050 genieten alle Vlamingen van betrouwbare, betaalbare, veilige en duurzaam geproduceerde energie uit bijna 100% hernieuwbare bronnen. Mede daardoor kunnen de broeikasgasemissies in Vlaanderen met 95% dalen, en de CO_2-uitstoot met 100%. Al het energieverbruik in gebouwen, transport, landbouw en industrie komt zo veel mogelijk uit de hernieuwbare bronnen. Hernieuwbare elektriciteit en groene warmte dekken de energievraag. De inzet van biomassa wordt daarbij beperkt tot de hoeveelheid die duurzaam beschikbaar is. Om dat alles mogelijk te maken, moet de totale energievraag sterk worden teruggebracht door energiebesparing en efficiëntiewinsten in alle sectoren. Ze moet ook slimmer gebruikt en gestuurd worden, waarbij lokale productie en consumptie beter in evenwicht worden gebracht en opslag efficiënt wordt ingezet.

ZO PAKKEN WE DIT AAN	AANDACHTSPUNTEN
• Warmtevraag vergroenen • Energiezuinig wonen en (ver)bouwen • Meer hernieuwbare energie stimuleren • Productie en consumptie in evenwicht brengen • Investeren in toekomstbestendige industrie en netten	• Renovatiegraad woningen omhoog • Vergroening van de warmte en de uitfasering van stookolieketels in 2025 • Lastenverschuiving van elektriciteit naar fossiele brandstoffen • Kernuitstap realiseren • Uitbouw en integratie hernieuwbare energie • Op naar slimme netten en tarieven • De uitbouw strategisch industrieel langetermijnbeleid

ZO PAKKEN WE DIT AAN IN 2018-2022

Warmtevraag vergroenen

We zetten sterk in op een vergroening van de warmtevraag in gebouwen. We ijveren daarbij voor een langetermijnvisie voor groene warmte in Vlaanderen, een planmatige aanpak van de uitrol van groene warmte d.m.v. de opmaak van gebiedsdekkende warmtezoneringskaarten en warmtebeleidsplannen. Daarin krijgen gemeenten en intercommunales een belangrijke rol. De milieubeweging wil, samen met relevante stakeholders, gemeenten wakker schudden om te werken rond groene warmte. Hierbij is het belangrijk om ook aandacht te hebben voor burgerparticipatie, om op die manier het draagvlak te vergroten. Een eerste concrete stap in het vergroenen van de warmtevraag, is het uitfaseren van nieuwe stookolieketels tegen 2025.

Energiezuinig wonen en (ver)bouwen

Om de energievraag in Vlaanderen terug te dringen, moeten we dringend meer en kwalitatiever gaan renoveren. We verlagen de drempels voor energiezuinig (ver) bouwen door samen te werken met andere actoren binnen en buiten de milieusector. We sturen daarbij aan op een sterk overheidsbeleid op vlak van normering van de

De energietransitie helpt niet alleen de opwarming van de aarde te temperen, ze creëert ook tal van nieuwe jobs in Vlaanderen en maakt ons minder afhankelijk van landen als Rusland en Saoedi-Arabië.

Benjamin Clarysse,
beleidsmedewerker energie
Bond Beter Leefmilieu

energieprestaties en woonkwaliteitseisen van alle gebouwen. We pleiten ook voor een fiscaal kader dat renovaties stimuleert op sleutelmomenten.

Meer hernieuwbare energie stimuleren

Energierenovaties van woningen en wijken grijpen we meteen aan om de energieproductie te verduurzamen. Dat doen we door de installatie van hernieuwbare energie. We trekken aan de kar van (gedeelde) zon bij particulieren en wind in handen van burgers en burgercoöperaties. We zetten de kennisuitwisseling en visie-opbouw verder met sleutelspelers in de transitie, zoals de netbeheerders. Tegenover de belanghebbenden bij het fossiele of nucleaire energiesysteem, brengen we een grote groep van voorlopers samen die de kernuitstap in 2025 mee mogelijk maken. We creëren mee de goede randvoorwaarden voor de groei van decentrale productie van hernieuwbare energie door burgers, bedrijven en coöperaties, en werken mee aan de uitbouw van een tweede zone voor wind op zee.

Productie en consumptie in evenwicht brengen

100% hernieuwbare energievoorziening is slechts mogelijk als flexibele productie en consumptie van energie in evenwicht zijn. Daarvoor hebben we nood aan zowel een langetermijnvisie, een transitie die alle energieverbruikende sectoren betrekt, als ingrijpende veranderingen in de werking van het energiesysteem. In nauw overleg met beleidsmakers schuiven we oplossingen naar voren; over het optimaal evenwicht tussen vraagsturing en energieopslag, de uitbouw van netten en de bijkomende capaciteit om een snelle en kostenefficiënte transitie mogelijk te maken. Daarbij komt de interactie en synergie tussen elektriciteit, warmte en transport steeds meer op de voorgrond.

Daarbij belichten we ook de verschillende stappen om tot een flexibeler vraagbeheer te komen. We zetten belangrijke stappen in de hervorming van de normering, prikkels en infrastructuur om tot een doorbraak te komen in de vraagsturing, opslag en nieuwe energiediensten voor huishoudens. Bij de financiering van het energiebeleid ijveren we ervoor dat energiezuinig en flexibel energiegedrag wordt beloond en dat het fossiel verbruik wordt belast met een CO_2-heffing. Cruciaal is een rechtvaardige verdeling van de factuur voor de benodigde investeringen en ondersteuning van de nieuwe energie-infrastructuur.

Investeren in toekomstbestendige industrie en netten

De milieubeweging wil de industrie en netbeheerders aanzetten om snel een visie te ontwikkelen rond klimaatneutraliteit tegen 2050. Net als in Nederland moeten onze grootverbruikers en netbeheerders de klimaatdoelstellingen als leidraad nemen bij hun investeringen.

De milieubeweging zal de transitie naar een koolstofneutrale industrie in Vlaanderen op de agenda plaatsen en daarbij de kansen voor onze economie in de kijker zetten.

Let's push things forward!

Wannes Starckx, beleidsmedewerker energie Bond Beter Leefmilieu

AANDACHTSPUNTEN VOOR DE KOMENDE VIJF JAAR

Renovatiegraad van woningen moet naar omhoog

De nieuwbouwwoningen in Vlaanderen zijn van goede kwaliteit. Ook op vlak van energiezuinigheid presteren ze goed. Het grote probleem ligt bij de bestaande gebouwen.

In 2015 had 18,9% van onze huizen structurele gebreken aan het dak, de ramen, deuren en muren of ontbrak een adequate verwarming. Deze woningen verslinden onnodig veel energie én zijn nefast voor de gezondheid van de bewoners. Helaas renoveren we jaarlijks slechts minder dan 1% van onze woningen. Dat cijfer moet dringend naar omhoog. Ondanks de goede voornemens uit het Renovatiepact, zien we in de praktijk nog te weinig resultaten. Tijd voor een krachtdadig ingrijpen van de overheid.

Een aantal discussiepunten moet nog verder uitgeklaard worden. Om te beginnen: waar ligt het omslagpunt tussen het doorgedreven isoleren van woningen en het opwekken van hernieuwbare energie? Moeten we consequent de 'Trias Energetica' volgen (eerst isoleren, dan gebruik maken van hernieuwbare energie en pas dan fossiele energie gebruiken voor de resterende energiebehoefte) of gaan we voor een kostenoptimaal evenwicht? Hoe kunnen we de renovatiegraad optrekken van amper 1% naar 3% per jaar? En op welke manier kunnen we woningrenovatie het best stimuleren?

Al deze discussiepunten draaien om de vraag hoe we sneller kunnen schakelen in het renoveren van ons bestaand woningbestand. Deze knoop moet dus snel ontward worden.

Vergroening van de warmte en de uitfasering van stookolieketels in 2025

Slechts 15% van het huishoudelijke energieverbruik gaat naar elektriciteit. Het overgrote deel ervan gaat naar verwarming. Meer dan 90% van de huishoudens gebruikt daarvoor gas of stookolie. Willen we het klimaatakkoord van Parijs nastreven, dan moeten tussen nu en 2050 jaarlijks zo'n 100.000 huishoudens hun warmtevoorziening vergroenen. Tegen 2035 stopt Nederland met aardgas leveren aan Vlaanderen. Misschien zelfs vroeger. De overheid kan dit sleutelmoment aangrijpen om de sprong te maken naar een klimaatneutrale verwarming. Op die manier vermijdt ze investeringen die niet toekomstbestendig zijn, zoals stookolie- of aardgasketels die geplaatst worden na 2025.

Voor woonkernen met een hoge dichtheid bieden warmtenetten, gevoed door duurzame bronnen (zoals geothermie, restwarmte, lokale en duurzame biomassa, zonnewarmte of warmtepompen), een alternatief voor fossiele brandstoffen. In buitengebied kunnen woningen verwarmd worden via warmtepompen of in bepaalde gevallen pelletketels. Cruciaal hierbij, is een ruimtelijke energievisie van de overheden. Warmtezoneringsplannen en warmtebeleidsplannen moeten zorgen dat zowel gezinnen als bedrijven weten welk type verwarming in hun gebied de voorkeur heeft: collectief of individueel. Mogelijk kunnen groen gas of synthetisch gas in de toekomst een rol spelen, maar dit mag de dringende keuzes en investeringen in groene warmte vandaag niet tegenhouden. Want de concurrentie met andere sectoren (zoals industrie en mobiliteit) om duurzame biomassa en hernieuwbare elektriciteit, zal bikkelhard worden.

Lastenverschuiving van elektriciteit naar fossiele brandstoffen

De Vlaamse overheid moet, samen met de collega's op het federale beleidsniveau, werk maken van een substantiële lastenverschuiving van elektriciteit naar aardgas en stookolie. Op die manier worden warmtepompen een betaalbaar alternatief voor stoken op stookolie, gas of hout. De concrete invulling hiervan zal de komende jaren zeker nog voer voor discussie vormen. Ook rond de impact van zo'n taxshift op zwakke doelgroepen en het uitfaseren van fossiele brandstoffen, liggen nog heel wat discussiepunten op tafel.

Kernuitstap realiseren

We moeten naar 100% schone en hernieuwbare energie om de klimaatverandering binnen de perken te houden. Daarom vragen we om volop de kaart te trekken van energiebesparing en hernieuwbare energie. En hoewel kerncentrales geen CO_2 uitstoten, maken ze geen deel uit van de energieproductie van de toekomst. Na de rampen in Tsjernobyl en Fukushima weten we welk risico kernenergie vormt. En zolang onze kerncentrales in dienst blijven, groeit dat risico elk jaar. Bovendien blijkt uit onderzoek dat we de kerncentrales niet nodig hebben voor onze energiezekerheid. Meer nog: de laatste jaren bleek maar al te vaak dat ze geen betrouwbare energiebron meer zijn, omdat ze te pas en te onpas uitvallen. Ten slotte zijn de bestaande kerncentrales amper flexibel in te zetten in het energiesysteem. Daardoor zijn kerncentrales niet compatibel met de flexibele productie van zonne- en windenergie. Tijd dus om de stekker uit deze oude knarren te trekken en ons te concentreren op de energie van de toekomst.

Uitbouw en integratie hernieuwbare energie

Elk jaar importeren we miljarden euro's aan fossiele brandstoffen. Dat moet veranderen. Eerst en vooral moeten we minder energie gaan verbruiken. En de energie die we dan nog nodig hebben, produceren we zo veel mogelijk lokaal, uit hernieuwbare bronnen zoals zon en wind. De Vlaamse overheid moet voluit deze kaart trekken, met ambitieuze streefcijfers voor hernieuwbare energie, het wegwerken van drempels voor windturbines en collectieve zonneprojecten. Ook moeten de lokale overheden gestimuleerd worden om meer in te zetten op hernieuwbare energie. Het is vanzelfsprekend dat de Vlaamse overheid zelf het goede voorbeeld moet geven, dat ze het eigen patrimonium zoveel mogelijk voorziet van zonnepanelen en kijkt waar ze zelf windtubines kan plaatsen.

Op naar slimme netten en tarieven

Een slimmer net is cruciaal om, op een kostenefficiënte manier, een steeds groter aandeel hernieuwbare energie en elektrisch transport in te passen in het net. Dankzij een slim net kan de consument, via een slimme meter, inspelen op prijssignalen. Die signalen moedigen hem aan om zuinig om te springen met energie en om vooral energie te verbruiken of op te slaan wanneer hij zelf energie produceert, of wanneer de zon schijnt of de wind waait. Consumenten die hun gedrag aanpassen in functie van de beschikbare (of zelf geproduceerde) hernieuwbare energie, zouden dan bijvoorbeeld kunnen genieten van goedkopere tarieven. Ook het beheer van de energienetten kan hierdoor efficiënter gebeuren.

Toch moeten we opletten dat de kosten voor slimme meters niet disproportioneel wegen op de schouders van consumenten die (nog) geen baat hebben bij een slimme meter, omdat ze een klein verbruik hebben dat ze niet of nauwelijks kunnen sturen, of omdat ze geen zonnepanelen of elektrisch voertuig bezitten.

Strategisch industrieel langetermijnbeleid

De Vlaamse industrie moet de omslag maken naar koolstofneutraliteit. Dat vraagt niet enkel een grote inspanning op vlak van energie-efficiëntie en hernieuwbare elektriciteit en gas, maar ook op vlak van systeeminnovatie. Vlaanderen heeft nood aan een strategisch industrieel beleid dat inzet op producten met de hoogste maatschappelijke waarde. Dat vergt een omslag naar circulaire productieprocessen waarbij producten opnieuw als grondstof dienen, naar een meer 'biobased' industrie in plaats van productie op basis van fossiele grondstoffen, en naar producten en productieprocessen die een minimale impact hebben op vlak van transport en distributie.

ENERGIE IN HET BREDE TRANSITIEVERHAAL

Een goede ruimtelijke ordening

De ruimtelijke inplanting van woningen moet steeds in acht worden genomen. De inplanting van de infrastructuur voor de hernieuwbare economie heeft belangrijke ruimtelijke implicaties. Zo vergt wind op land en in zee een afstemming met ander ruimtegebruik, waarbij de natuurwaarden er tegelijk op vooruit gaan. Elektriciteitsnetwerken of het gebruik van de ondergrond voor (nieuwe) leidingen vergt een beleid dat voldoende vooruit blikt en de infrastructuur optimaal inplant.

Hernieuwbare grondstoffen en hergebruik

Onze huidige economie is een wegwerpeconomie. In de bouw is dat niet anders. Dat is zonde, want grondstoffen zijn eindig. We moeten deze grondstoffen dus hergebruiken door circulair te bouwen. Centraal hierbij staat het sluiten van kringlopen. Hernieuwbare grondstoffen en hergebruik spelen daarbij een belangrijke rol. Alle onderdelen zijn dan zo ontworpen dat ze hun laatste levensfase niet zullen ingaan als afval, maar herbruikbaar zijn of hoogwaardig gerecycleerd kunnen worden. Energieopwekking uit biomassa is slechts de laatste oplossing. Hout moet in eerste plaats gebruikt worden in de bouwsector.

Vervoer op groene stroom

De elektrische auto staat op punt om voor een revolutie te zorgen binnen de mobiliteitssector én de elektriciteitssector, want vanuit het standpunt van het energiesysteem is een elektrische auto niet meer dan een batterij op wielen. Het zal de komende jaren dus cruciaal zijn om deze potentiële opslagcapaciteit optimaal te integreren in ons energiesysteem en er alle voordelen uit te halen. De verschuiving naar elektrisch rijden zal op zich niet leiden tot minder autokilometers. Daarom is een aanvullend beleid noodzakelijk: een beleid dat focust op een slimme kilometerheffing en autogebruik verbindt met fietsen, openbaar vervoer en gedeeld gebruik via mobipunten, multimodale routeplanners en mobiliteit als een dienst.

MOBILITEIT VOOR DE TOEKOMST

HIER WILLEN WE NAARTOE

In 2050 zijn de files fel verminderd, dankzij vraagsturing en een betere ruimtelijke ordening met bundeling van activiteiten in levendige kernen. Het energieverbruik en de vervuiling zijn sterk teruggebracht door de overgang naar zacht, gedeeld en elektrisch vervoer, aangedreven door 100% hernieuwbare energie. Het aantal benodigde voertuigen en het grondstoffenverbruik zijn eveneens afgenomen door de uitbreiding van mobiliteitsdiensten. In de stads- en dorpskernen krijgen, in geval van conflict, andere functies (ruimtelijk) voorrang op de vervoersdiensten. Schadelijke emissies, geluidshinder en verkeersslachtoffers behoren tot het verleden. Toch beschikt iedereen over een betaalbaar aanbod aan mobiliteitsdiensten om te geraken waar hij of zij moet zijn.

ZO PAKKEN WE DIT AAN	AANDACHTSPUNTEN
• Omkadering voor elektrische en autonome mobiliteit • Mobiliteitssysteem met maatschappelijke winsten	• Vinger aan de pols houden bij toekomstige evoluties • Mobiliteit in een diverse samenleving • Aandacht voor het bredere mobiliteitsverhaal

ZO PAKKEN WE DIT AAN IN 2018-2022

Omkadering voor elektrische en autonome mobiliteit

Vanuit een nieuwe heldere visie werken we aan concrete doorbraken in het huidige mobiliteitssysteem. De opkomst van zelfrijdende, elektrische voertuigen kan de milieu-impact van transport verminderen. De elektrificatie van de transportsector laat namelijk toe dat alle vervoersmiddelen aangedreven worden door hernieuwbare energie, waardoor de emissies naar nul gaan. Maar deze evolutie is mogelijk ook een vloek, omdat het aantal verplaatsingen kan stijgen als nieuwe groepen beroep doen op deze autonome mobiliteit. Er is nood aan een vooruitstrevend en proactief overheidsbeleid dat ervoor zorgt dat het maatschappelijk potentieel van nieuwe transporttechnologiën ten volle benut wordt en dat tegelijk nefaste maatschappelijke evoluties voorkomt.

Mobiliteitssysteem met maatschappelijke winsten

We blijven ijveren voor een effectieve vermindering van de impact van ons mobiliteitssysteem op het leefmilieu, het klimaat en de gezondheid. Hiervoor is een shift nodig naar:

- minder kilometers;
- properdere kilometers;

Het klimaatakkoord van Parijs biedt ons de kans te evolueren naar een mobiliteitssysteem dat bereikbaarheid en toegang tot mobiliteit garandeert voor iedereen, zonder nog te wegen op onze gezondheid, het milieu en de levenskwaliteit in onze steden. We moeten deze kans met beide handen grijpen.

Laurien Spruyt, beleidsmedewerker mobiliteit en klimaat
Bond Beter Leefmilieu

- gedeelde kilometers;
- mobiliteit als dienst.

De nieuwe mobiliteitsdiensten zullen de verhoudingen en verschillen tussen privaat en openbaar vervoer aantasten. Wij schuiven een visie naar voren die maximale milieuwinst koppelt aan economische baten en een ruime, maar gestuurde, toegang tot mobiliteitsdiensten. Daarbij ontwikkelen we ook een positief toekomstbeeld voor het openbaar vervoer. Een volledige internalisering van alle externe kosten voor alle vervoersmodi is cruciaal maar niet voldoende voor de transitie.

Samen met relevante maatschappelijke spelers (zoals het bedrijfsleven en academici) zetten we de overheid aan om het grootste knelpunt weg te werken: de subsidiëring van woon-werkverkeer, in de eerste plaats via het stelsel van bedrijfswagens. We pleiten voor een slimme kilometerheffing met milieucriteria voor alle wegtransport en een voldoende hoge CO_2-heffing voor lucht- en scheepvaart. Samen met onze Europese partners zetten we ook in op Europese normering van voertuigen. Daarnaast pleiten we voor een verkoopverbod van verbrandingsmotoren tegen 2030 en voor een ondersteunend Vlaams beleid voor elektrisch en gedeeld vervoer. Daarbij hebben we oog voor de gezondheidsimpact van transport en werken we, samen met gezondheids- en consumentenorganisaties, aan duurzame oplossingen. We ondersteunen het werk van andere organisaties om het beleid te versterken in het voordeel van voetgangers en fietsers.

AANDACHTSPUNTEN VOOR DE KOMENDE VIJF JAAR

Vinger aan de pols houden bij toekomstige evoluties

Platformen die transportdiensten uit de publieke of private sector combineren tot de meest interessante reisformule, gebaseerd op de noden van de reiziger, schieten als paddenstoelen uit de grond. Deze Mobility as a Service (MaaS) brengt ecologische en sociale opportuniteiten met zich mee. Hetzelfde geldt voor de zelfrijdende wagens die de komende jaren in het straatbeeld zullen verschijnen. Het is belangrijk proactief na te denken over een (beleidsmatig) kader dat ervoor zorgt dat deze evoluties ten volle benut worden om maatschappelijke doelen te verwezenlijken.

Mobiliteit in een diverse samenleving

Mobiliteit is een thema dat iedereen in de samenleving raakt. Het is belangrijk om rekening te houden met de effecten van bepaalde beleidsmaatregelen op verschillende (kwetsbare) doelgroepen. Daarnaast streven we naar een verhaal dat mensen met verschillende culturele achtergronden aanspreekt.

Aandacht voor het bredere mobiliteitsverhaal

Naast de prioriteiten waar we als milieubeweging rond werken, zijn er ook andere mobiliteitsmodi met een aanzienlijke milieu-impact. Denk maar aan goederenvervoer, luchtvaart en scheepvaart. Het is belangrijk ook aandacht te hebben voor deze thema's.

Dit geldt ook voor de alternatieven voor privéwagenbezit. Een heldere visie op hoe we emissievrije mobiliteit als dienst aanbieden is wenselijk. Dat omvat ook een vergroening van het openbaar vervoer en het formuleren van een standpunt over een mogelijke liberalisering ervan.

MOBILITEIT IN HET BREDE TRANSITIEVERHAAL

Klimaat

Het verkeer veroorzaakte in 2016 maar liefst 35% van de Vlaamse broeikasgasuitstoot in non-ETS.

Ruimtelijke ordening

Een doordachte ruimtelijke planning maakt heel wat (verre) verplaatsingen overbodig. Het is belangrijk dat nabijheid van wonen en diensten (fiscaal) aangemoedigd wordt.

Circulaire economie

Het is belangrijk dat we de shift maken van privéwagenbezit naar mobiliteitsdiensten. Daarnaast moeten we met batterijen van elektrische voertuigen (en in het bijzonder de zeldzame metalen) omgaan volgens de principes van een circulaire economie.

Vervoer op duurzame stroom

Elektrische wagens moeten geïntegreerd worden in het hernieuwbare energiesysteem van de toekomst.

Lokale en korte-ketenlandbouw

Ook de kilometers die onze voeding aflegt, moeten we inkorten en verschonen. Hiervoor moet de lokale en korte-keteneconomie gestimuleerd worden.

4. VOEDING VOOR DE TOEKOMST

HIER WILLEN WE NAARTOE

Agro-ecologie, productie gericht op kwaliteit en eerlijke prijzen, geeft richting aan de landbouw. De veestapel en consumptie van dierlijke eiwitten moeten met minimum de helft afnemen. Dat is goed voor onze gezondheid en doet ook de milieudruk van landbouw op de bodem-, water- en luchtkwaliteit significant dalen. De kwaliteit van en eerlijke prijzen voor landbouw- en voedingsproducten komen op de voorgrond. Duidelijke en eenduidige informatie over wat duurzame en gezonde voeding is, wordt gegarandeerd. Daarnaast moet er voor iedereen een ruim en betaalbaar aanbod van die duurzame voeding zijn, zowel in de winkel als op restaurant of in de grootkeuken van een zorginstelling, school of bedrijfskantine. Plantaardige producten nemen toe in belang: ze worden lokaal geproduceerd of, als dat niet kan, milieuvriendelijk getransporteerd. De voedselverspilling wordt tot het minimum herleid. Zowel de keuzes van de consument, de beslissingen van de voedingssector als de opstelling van de (lokale) overheid, geven de transitie vaart.

ZO PAKKEN WE DIT AAN	AANDACHTSPUNTEN
• Duurzame voeding aan een eerlijke prijs • Nieuwe voedingscultuur: positieve verhalen en inspirerende voorbeelden leiden de weg • Samenwerken met diverse actoren	• Coalities sluiten • De weg naar duurzaamheid loopt langs twee paden: consumptie en productie • De discussie rond 'land sharing' versus 'land sparing' afsluiten • Economisch luik bekijken: vrijhandel, innovatie en overheidsinvesteringen • Een duidelijke definitie van agro-ecologie • Klassiek landbouwsysteem in vraag blijven stellen

ZO PAKKEN WE DIT AAN IN 2018-2022

Duurzame voeding aan een eerlijke prijs

In de eerste plaats willen we de voeding- en distributiesector, maar ook de (lokale) overheden mobiliseren. Hiervoor gaan we partnerschappen aan met organisaties uit het middenveld en bedrijven. Onze acties leiden ertoe dat consumenten steeds meer kiezen voor een duurzaam voedselpatroon aan een eerlijke prijs. Dat doen we door ervoor te zorgen dat duurzame voedingsproducten ruim beschikbaar, duidelijk herkenbaar en betaalbaar zijn. Zowel de (lokale) overheid als de voeding- en distributiesector spelen daarin een bepalende rol. De overheid kan haar communicatie over voeding stroomlijnen (door de VLAM-communicatie bij te sturen richting gezonde voedingspatronen) en duurzame voeding betaalbaar maken via fiscale en andere stimuli. De (grote) spelers in de voedingsketen kunnen werken aan een ruim en kwalitatief aanbod, aan promotie en informatie. We zorgen ervoor dat succesvolle acties

> De transitie naar een meer plantaardig voedingspatroon combineert de uitdagingen op vlak van duurzaamheid en gezondheid. Het is daarom essentieel deze transitie de komende jaren na te jagen.
>
> Laurens De Meyer, beleidsmedewerker voeding en landbouw Bond Beter Leefmilieu

en constructieve voorstellen van andere middenveldorganisaties de wind in de rug krijgen vanuit de overheid en het bedrijfsleven.

Daarnaast zetten we in op het vastleggen van adequate normering om de impact van landbouw op het milieu en de biodiversiteit verder te laten dalen.

Nieuwe voedingscultuur: positieve verhalen en inspirerende voorbeelden leiden de weg

Verder maken we samen met anderen werk van een nieuwe voedingscultuur. Kernbegrippen zijn authenticiteit, kwaliteit en vakmanschap, lokale identiteit en duurzaamheid. We brengen positieve verhalen en inspirerende voorbeelden. We zorgen ervoor dat lokale initiatieven rond duurzame voeding zich verder verspreiden. Tegelijk brengen we ook de uitwassen van het klassieke landbouw- en voedingsmodel aan het licht.

Samenwerken met diverse actoren

Vanuit de milieubeweging wordt een coalitie opgestart rond producenten en innoveerders die werken rond plantaardige voeding. Dergelijk netwerk moet ervoor zorgen dat de Vlaamse voedingsindustrie aansluiting vindt bij het ontwikkelen van plantaardige alternatieven voor vlees. Een sterke coalitie moet ook het belang van deze sector zichtbaar maken bij de beleidsmakers.

Samen met partners uit ons netwerk of nauw verwante organisaties wordt gekeken of vernieuwende projecten rond het verplantaardigen van voeding kunnen opgezet worden. Het uitbouwen van een voedingsprojectwerking zal de milieubeweging nieuwe inzichten geven voor het verder onderbouwen van de voedingsvisie. Een inspiratieronde langs de betrokken partners moet uitmaken welke projectideeën mogelijk zijn, zodat deze ideeën op korte termijn uitgewerkt kunnen worden.

AANDACHTSPUNTEN VOOR DE KOMENDE VIJF JAAR

Coalities sluiten

De milieubeweging moet in dialoog treden met alle actoren en een breder draagvlak zoeken om de transitie richting duurzame voeding aan te gaan. Hierbij is het belangrijk om zowel de grote actoren als de nichespelers te betrekken. Grote actoren kunnen ingezet worden voor het ontwikkelen en financieren van projecten waar kleine nichespelers een labofunctie hebben. Nichespelers triggeren de markt en geven input aan grote spelers. Enkel door samenwerking doorheen de hele keten kan de transitie naar een duurzamer voedingspatroon vormgegeven worden.

De weg naar duurzaamheid loopt langs twee paden: consumptie en productie

Zowel het verduurzamen van het consumptiepatroon als het verduurzamen van de productiezijde verdient de nodige aandacht. Op beide vlakken moet de milieubeweging haar verantwoordelijkheid opnemen. Om het consumptiepatroon aan te pakken, moeten we de vraag naar duurzame voeding aanwakkeren. Producenten moeten dan weer aangemoedigd worden om op een innovatieve manier aan deze vraag te voldoen. In de hele keten moet de verduurzaming bewust doorgevoerd worden.

Ook het definiëren van duurzame voeding wordt een belangrijk aandachtspunt.

Duurzaamheid is een containerbegrip geworden dat door alle actoren in de keten wordt geclaimd. Het is de rol van de milieubeweging om deze definitie te bewaken en het niet-correct gebruik ervan te doorprikken.

Discussie rond *land sharing* versus *land sparing* afsluiten

Moeten we (intensieve) landbouw en natuur zoveel mogelijk van elkaar gescheiden houden (*land sparing*) of ze eerder duurzaam verweven (*land sharing*)? Voor Vlaanderen (en zelfs voor de Europese Unie) is dit een zinloze discussie. Hierover moet de milieubeweging duidelijk communiceren. In Vlaanderen leven we per definitie in een land-sharing-scenario. Alles is enorm verweven. Het is niet omdat er in West-Vlaanderen meer prei per vierkante meter zal worden geteeld, dat er daarom in Antwerpen ineens natuurgebied zal bijkomen. In ons verweven gebied heeft intensieve landbouw en vooral veeteelt sowieso een impact op natuurgebieden. Het Vlaamse maatschappelijke draagvlak ligt ook bij het aanwezig blijven van natuur in de buurt. Een betere verwevenheid tussen landbouw en natuur is nodig om natuurdoelstellingen te halen. De milieubeweging moet sterk inzetten op een gedragen visie rond deze verwevenheid.

Economisch luik bekijken

De milieubeweging mag niet vergeten om ook met een economische bril naar maatregelen te kijken, vooral dan rond vrijhandel, innovatie en overheidsinvesteringen. Vrijhandelsakkoorden kunnen ons voedselsysteem kwetsbaar maken en de standaarden rond milieu en dierenwelzijn verlagen. Innovatieve technologieën kunnen interessante evoluties zijn die de transitie naar een duurzamere voeding versnellen. Denk maar aan vleesvervangers van de derde en vierde generatie en aan geïntegreerde stadslandbouwprojecten zoals aquaponics. De milieubeweging moet met een open maar kritische geest naar nieuwe veredelingstechnieken kijken en de evoluties hierrond volgen. Dergelijke technieken moeten in een breed duurzaamheidskader passen en op een holistische manier geëvalueerd worden.

De overheid moet aangezet worden om te investeren in duurzame productiemethodes die niet door de markt gefinancierd worden. Onderzoek naar agro-ecologische productiemethodes is hier een voorbeeld van.

Duidelijk definiëren van agro-ecologie

De milieubeweging moet werk maken van een duidelijke definitie van agro-ecologie. Momenteel is nog te weinig geweten wat precies onder agro-ecologie valt en hoe deze zich verhoudt tot de andere landbouwvormen. Om te voorkomen dat het begrip op termijn uitgehold raakt, zoals nu met het begrip duurzaamheid het geval is, moet werk gemaakt worden van een duidelijke omschrijving.

Het klassieke landbouwsysteem in vraag blijven stellen

Het blijft belangrijk om het huidige landbouwsysteem kritisch te bekijken en mythes die gecreëerd worden door de belangengroepen van dat systeem te doorprikken. Ook in klassieke landbouwmiddens wordt rond verduurzaming gewerkt. Vaak vertrekken die vanuit foute premises. Het metaforum onder leiding van Wannes Keulemans is daar in Vlaanderen het sterkste voorbeeld van. Vanuit de milieubeweging moeten we een sterk

tegenwicht bieden aan dergelijke stemmen die het debat dreigen te overheersen. Het oprichten van de vzw Voedsel Anders kan een alternatieve stem zijn en moet de ambitie hebben om uit te groeien tot een sterk gedragen stem in het landbouwdebat.

Ook belangrijk is om in te zetten op het meekrijgen van de landbouwgemeenschap. Het is een uitdaging om vanuit de milieubeweging ook in dialoog te gaan met landbouwers. Daarbij is het goed om te zien of we gemeenschappelijke standpunten kunnen vinden met de klassieke landbouworganisaties. Neem nu de Statiegeldalliantie, die, net zoals de boeren, voorstander is van statiegeld tegen zwerfvuil.

VOEDING IN HET BREDE TRANSITIEVERHAAL

Ruimte voor duurzame landbouw

Toegang tot grond is een van de grootste uitdagingen voor landbouwers die willen starten. Net die startende landbouwers zijn vaak degenen die werken met duurzame, agro-ecologische landbouwmodellen. Hen ondersteunen in hun toegang tot grond is dus essentieel. Meer en meer worden landbouwgronden gebruikt voor niet-landbouwdoeleinden, zoals paardenweides en tuinen. Ook het openstellen van gronden van lokale besturen voor duurzame voedselproductie kan ertoe bijdragen dat starters sneller toegang krijgen tot gronden.

Productie van groene energie

Voor de productie van groene energie wordt vaak gekeken naar landbouw als de leverancier van biomassa. Gezien het beperkte areaal aan landbouwgrond in Vlaanderen, is het opofferen van landbouwgrond voor toepassingen rond groene energie meestal een slechte zaak. Wel kunnen de afvalstromen van landbouw die niet meer inzetbaar zijn voor voeding of voeder, ingezet worden voor vergistingsinstallaties. Ook reststromen afkomstig van bermbeheer leveren hiervoor interessante input.

Reductie van broeikasgassen

Tegen 2050 mag enkel de landbouwsector nog broeikasgassen uitstoten. Andere sectoren moeten een nuluitstoot bereikt hebben. Toch moet de landbouw in belangrijke mate bijdragen aan de afbouw van de emissies. Dit kan kan ze enkel bereiken door haar veestapel gedeeltelijk af te bouwen.

Circulaire economie speelt sleutelrol in terugdringen voedselverspilling

Voedselverspilling treedt op in alle stadia van voedselproductie, verwerking en consumptie. Essentieel wordt de uitdaging om ook voedselproductie in te schakelen in de circulaire economie, door nevenstromen te valoriseren. Nieuwe producten ontwikkelen, kringlopen sluiten en verzekeren dat voedselstromen in de voedselketen blijven, zal bijdragen aan een circulair voedingssysteem.

5. CIRCULAIRE ECONOMIE VOOR DE TOEKOMST

HIER WILLEN WE NAARTOE

In 2050 is onze maatschappij gestoeld op een weerbaar economisch systeem waarbij we grondstoffengebruik, afval, emissies en energieverbruik tot een minimum herleiden en binnen de grenzen van de draagkracht van de planeet houden. Dit economisch systeem houdt de transitie in van een lineaire naar een circulaire economie, en zorgt voor een lokaal verankerde, veerkrachtige en sociaal verantwoorde economische dynamiek. In dit systeem is de kringloop van grondstoffen zo klein mogelijk, terwijl de grondstoffen zo traag mogelijk de keten doorlopen. Een circulaire maatschappij en economie zijn vraaggedreven en niet aanbodgedreven.

Dit vertaalt zich in een maximale inzet op het vergroten van het welzijn van mensen. De nood aan materiële producten is minimaal. Bij het ontwerp van de producten die we effectief gebruiken, mikken we op een zo lang mogelijke levensduur. Deze producten zijn onderhoudsvriendelijk, herstelbaar, demonteerbaar, modulair ontworpen en niet-toxisch voor mens en milieu. De maatschappij zet maximaal in op hergebruik en upcycling. Recyclage passen we enkel toe als er geen alternatief mogelijk is. Afval storten en/of verbranden behoort tot een ver verleden. We gebruiken (indien van toepassing) slimme producten of onderdelen en delen ze met zoveel mogelijk gebruikers.

Het bedrijfsleven, overheid en actieve burgers hebben elk een even belangrijke rol in de circulaire economie. Om economische ongelijkheid tegen te gaan, vermijden we dat het eigenaarschap van grondstoffen en producten zich concentreert in de handen van een beperkte groep (grote) economische spelers. Dit is vooral van belang bij gedeeld en genetwerkt gebruik van goederen. Denk hierbij aan product-dienstcombinaties en andere businessmodellen.

Daarom stimuleren en hanteren we een grote diversiteit aan beheersystemen en vormen van eigenaarschap voor gedeeld gebruik van goederen en diensten, en werken we samen met overheden die alle burgers op gelijke voet behandelen.

ZO PAKKEN WE DIT AAN

- Van een lineaire naar een circulaire ketenbenadering
- Naar een coherent en dynamisch lokaal beleid rond circulaire economie
- Werken aan een eerlijk speelveld
- Versnippering tegengaan

AANDACHTSPUNTEN

- Sociale innovatie en technologische innovatie gaan hand in hand
- Opletten voor machtsconcentratie
- Problemen zijn moeilijk op te lossen met degene die ze veroorzaakt
- Participatie en coöperatie zijn cruciale elementen

Na de globalisering van onze maatschappij en economie in de 20ste eeuw, staan we voor de uitdaging om beiden lokaal en duurzaam te verankeren. Hoog tijd voor een doordacht en coherent beleid rond circulaire economie om dat waar te maken.

Olivier Beys, beleidsmedewerker circulaire economie
Bond Beter Leefmilieu

ZO PAKKEN WE DIT AAN IN 2018-2022

Van een lineaire naar een circulaire ketenbenadering

We pakken de circulaire economie aan op verschillende punten in de grondstofketen, maar ook thematisch richten we ons op enkele prioriteiten. In de ontwerpfase ijveren we voor een kwalitatief circulair productontwerp en zetten we circulair bouwen op de agenda. In de gebruiksfase mikken we op het opschalen van de functionele economie, deelsystemen, slimme producten en netwerken, herstel en hergebruik en proberen we dit lokaal te verankeren op project- en beleidsmatig vlak. Aan het eind van de keten dragen we bij tot het terugdringen van wegwerpverpakkingen (onder meer via de invoering van statiegeld).

Meer specifiek verbinden we de noodzaak van een circulaire economie met die van een maatschappij aangedreven door hernieuwbare energie, door aan visie- en beleidsvorming te doen rond de (lokale) beschikbaarheid van grondstoffen en materialen voor de hernieuwbare energiesector. Samen met overheden en bedrijven zetten we ook in op circulair aankopen. Door circulair aan te kopen, stimuleren overheden een duurzamer aanbod van bedrijven. Door hun grote aankoopvolumes, hebben overheden een sterke hefboomfunctie. We streven er uitdrukkelijk naar om samen te werken met middenveldorganisaties, gemeenten en de OVAM, onder meer via Vlaanderen Circulair. De milieubeweging neemt daarbij de rol op van trekker, ideeënfabriek en matchmaker tussen de verschillende organisaties.

Naar een coherent en dynamisch lokaal beleid rond circulaire economie

Op het niveau van steden en gemeenten dragen we bij aan het uitzetten van een coherent beleid en dynamiek op vlak van circulaire economie. Dit wordt de kapstok die lokale bestuurders, organisaties uit het middenveld, kennisinstellingen, burgergroepen en zelfs bedrijven gebruiken om initiatieven op te starten, te versterken en met elkaar in contact te brengen. Het omvat tegelijk 1) een verhaal dat diverse mensen, organisaties en activiteiten samenbrengt rond circulaire economie, 2) een instrument dat lokale bestuurders hanteren om een coherent en ondersteunend beleid te voeren, en 3) een forum waarbinnen actoren elkaar vinden, samenwerking zoeken en hun belangen en aanbod kenbaar maken aan het beleid, de media en burgers. We doen dat door het middenveld (onder meer via het TransitieNetwerk Middenveld), lokale overheden, kennisinstellingen, bedrijven en burgers te verzamelen rond een lokaal ontwikkelde en gedragen agenda.

Werken aan een eerlijk speelveld

Als rode draad geldt dat we werken aan een eerlijk speelveld voor de circulaire economie, waarbij de milieukosten van producten en diensten correct zijn doorgerekend aan de productverantwoordelijke. Fiscale voordelen en subsidies voor economische activiteiten die niet in dit nieuwe model passen, moeten verdwijnen.

Versnippering tegengaan

Binnen het beleid rond circulaire economie is er een groot probleem van versnippering. In aanloop van de verkiezingen van 2019 en ook nadien willen we volop inzetten op een strategisch beleid rond circulaire economie. Dat kan vorm krijgen in een interfederale

roadmap circulaire economie, en gebeurt in een participatief proces. Deze roadmap willen we koppelen aan een ambitieus industrieel economisch beleid rond circulaire economie. Dit moet de geografische, ecologische en socio-economische inplanting ervan op een duurzame manier verenigen. We houden daarbij rekening met de beperkte ruimte, symbiose tussen industriële actoren en partners in productie- en consumptieketens, werkgelegenheid, investeringsbeleid, enzovoort.

AANDACHTSPUNTEN VOOR DE KOMENDE VIJF JAAR

Sociale innovatie en technologische innovatie gaan hand in hand

Het is duidelijk dat bepaalde technologische doorbraken kunnen helpen om onze doelstellingen te bereiken. Fundamentele verbeteringen in communicatietechnologie stellen ons in staat om deelsystemen op te zetten die enkele decennia geleden nog ondenkbaar waren. Hetzelfde geldt voor bepaalde bouwtechnieken of materialen.

Toch blijft dit een tweesnijdend zwaard. Dezelfde dynamiek zorgt bijvoorbeeld voor een steeds uitdijend palet aan plasticsoorten die in producten gebruikt worden, wat inzameling, demontage, hergebruik en/of recyclage moeilijker maakt. Nieuwe materialen kunnen ook een hogere energiekost met zich meebrengen. Al te vaak hebben we te maken met zogenaamde 'reboundeffecten'.

Kortom: het is duidelijk dat technologische evolutie niet op zichzelf staat, maar ingebed zit in een groeicultuur die we moeten bedwingen en ombuigen. We moeten evenzeer inzetten op sociale innovatie, op een mentaliteitswijziging. Technologie moeten we opnieuw in dienst stellen van onze uiteindelijke doelstellingen. Het is belangrijk om daar een geloofwaardig verhaal rond op te bouwen. Dat verhaal moet wervend zijn, gericht op een verhoging van ons welzijn. Het moet sociale cohesie versterken, technologie volop omarmen (maar dan wel op een gerichte manier), een positieve uitstraling hebben, enzovoort. We moeten ons vragen stellen bij markt- en technologiegedreven evoluties, maar tegelijkertijd werkbare en aantrekkelijke alternatieven voorstellen.

Opletten voor machtsconcentratie

Het internet raakt steeds meer in de greep van een beperkt aantal grote spelers. Op vlak van mobiliteitsdiensten zien we een gelijkaardig fenomeen, bijvoorbeeld in het domein van taxivervoer of koerierdiensten. We evolueren duidelijk naar een vorm van platformkapitalisme, waarin monopolies versterkt worden. Het is waarschijnlijk dat eenzelfde fenomeen zich doortrekt naar andere domeinen.

Een product-dienstcombinatie leidt in bepaalde gevallen tot een verminderde impact op grondstoffen, maar dat is niet noodzakelijk zo wanneer een of twee spelers de markt domineren en ze nieuwe spelers ontmoedigen om toe te treden tot de markt. De dominante spelers bepalen namelijk het aanbod en laten mensen zelf geen keuze.

In het belang van de democratie en de strijd tegen economische ongelijkheid, vermijden we best dat het eigenaarschap van grondstoffen en producten zich concentreert in de handen een beperkt aantal (grote) economische spelers. We stimuleren en hanteren daarom een grote diversiteit aan beheersystemen en vormen van eigenaarschap voor gedeeld gebruik van goederen en diensten, en werken samen

met overheden die alle burgers op gelijke voet behandelen. Die overheid moet ook toezien op de bescherming van de privacy.

Problemen zijn moeilijk op te lossen met degene die ze veroorzaakt

Er is een sterke golf van sociale ondernemers, burgerinitiatieven en commons die experimenteren met andere waardemodellen. Het is wellicht zinvoller om met hen te bouwen aan die modellen, dan bedrijven zoals Uber proberen te overtuigen om het roer om te gooien. We moeten wel goed verduidelijken wie de frontrunners zijn die we willen aanmoedigen en ondersteunen. We moeten ook een onderscheid maken tussen gevestigde waarden die niet zullen veranderen, en degene waar wel openingen mogelijk zijn. Waar dit niet het geval is, moeten we durven stellen dat die bedrijven geen bestaansrecht meer hebben, en moeten we coalities opbouwen om hen uit het zadel te lichten. Dit onderscheid moet waardegedreven zijn. Die waarden moeten we dan ook verduidelijken in de keuzes die we maken.

Participatie en coöperatie zijn cruciale elementen

We moeten opletten dat circulaire economie niet eindigt zoals het begrip 'duurzame ontwikkeling', een duur woord dat enkel bedrijven, technici, bureaucraten en NGO's belijden. Ook omwille van reële gevaren rond monopolisering van producten en de toegang ertoe, is het nodig om netwerken en bondgenootschappen te smeden die de mens centraal stellen in dit verhaal. Beleidsvoorstellen, projecten en economische activiteiten moeten zoveel mogelijk op een participatieve manier plaatsvinden. Zowel de betrokkenen, initiatiefnemers als het milieu moeten hier voordeel bij hebben. Coöperaties zijn een uitstekende vertaling van dit idee. Hoewel die traditie vandaag niet zo leeft in Vlaanderen, kent ze de laatste jaren een revival waar we zeker op kunnen inpikken. We moeten daarbij ook aandacht hebben voor mensen en bevolkingsgroepen die niet mee zijn in dit verhaal. Het uitdragen van bovenstaand verhaal doen we best in samenwerking met organisaties die dicht bij die doelgroepen staan.

CIRCULAIRE ECONOMIE IN HET BREDE TRANSITIEVERHAAL

Ruimtelijke context meenemen

Gebouwen (en de bouwsector) zijn goed voor 40% van het energieverbruik, 36% van de broeikasgassen, 31% van het grondstoffenverbruik en 33% van de afvalproductie in Europa. Het is duidelijk dat hier een grote hefboom zit. Daarom willen we inzetten op circulair, modulair en veranderingsgericht bouwen. Maar zonder een goed ruimtelijk beleid zal dit weinig zoden aan de dijk brengen. Aanpasbare gebouwen hebben weinig zin als de context er niet op voorzien is, aangezien gebouwfuncties sterk contextgebonden zijn. Denk aan transportvoorzieningen of bepaalde leefomstandigheden, diensten, enzovoort. Een doordachte langetermijnvisie en dito beleid op vlak van ruimtegebruik is dus essentieel. In ons werk is het zinvol om niet enkel te focussen op gebouwniveau, laat staan op materiaalniveau, maar om ook voorstellen en projecten uit te werken op wijkniveau of zelfs op hogere niveaus.

Voordelen voor energie en klimaat

Het grondstoffengebruik heeft een rechtstreekse impact op ons energieverbruik. Hoe minder we bijvoorbeeld bepaalde machines gebruiken, hoe minder energie we in de industrie of huishoudens verbruiken, en hoe minder energie geïnvesteerd wordt in ontginning, transport, productie enzovoort. Hetzelfde geldt voor klimaatverandering. De grote uitdaging ligt in een vertaling van de doelstellingen van Parijs naar een aanpak rond grondstoffen en materialen. Een mogelijke vertaling is om ons te focussen op hergebruik en verbeterde isolatie van gebouwen in plaats van op nieuwbouw, dat veelal grote emissies teweegbrengt door bijvoorbeeld cement of staal. Maar ook hier moet het ruimtelijke aspect in rekening worden gebracht. We mogen ons dus niet blindstaren op een levenscyclusanalyse van één gebouw en moeten bekijken hoe we materialengebruik en de impact ervan op grotere schaal kunnen reduceren. Dat is namelijk niet gegarandeerd indien we een gebouw aanpakken zonder te raken aan de ruimtelijke ordening.

Auto's delen in een versnipperd Vlaanderen

In de circulaire economie zijn tal van strategieën denkbaar: een *modal shift*, product-dienstcombinaties of een regelrechte deeleconomie. Binnen het domein van mobiliteit, staan we op vlak van product-dienstcombinaties en de deeleconomie al vrij ver.
Er bestaat een groot potentieel om heel wat wagens van de baan te halen en onze mobiliteit te verbeteren. Op haar beurt zal dit in een ideaal scenario ook leiden tot een kleiner materiaalverbruik. Toch is dit niet gegarandeerd. Zoals de *ride-hailing* applicaties zoals Uber en Lyft aantonen, leidt niet elk nieuw businessmodel tot een reductie in vervoer en materiaalgebruik. Ook hier is de link met ruimtelijke ordening cruciaal. De modal shift, deelsystemen en collectieve vervoersmodi zijn enkel levensvatbaar in de context van een daarvoor ontwikkelde ruimtelijke ordening. In versnipperd Vlaanderen is de uitdaging dus enorm.

Voedselkringlopen sluiten

In de circulaire economie willen we niet alleen de technische kringloop sluiten, maar ook de biologische. Op vlak van bijvoorbeeld voedselverspilling of het sluiten van biomassaketens is er nog veel werk aan de winkel. Niet toevallig is het een domein waar relatief weinig aandacht aan wordt besteed. Behalve voedsel zijn er nog biomassastromen, bijvoorbeeld in de industrie. Het verhaal van de milieubeweging rond de transitie naar een duurzaam voedselpatroon en de focus op lokaal geproduceerd voedsel draagt voor een stuk bij aan het sluiten van kringlopen, maar deze dimensie is minder prominent aanwezig dan bij de andere transitiethema's van de milieubeweging.

674
CHRYSEIA
DOURO
P+S
MARTIR

		ZO PAKKEN WE DIT AAN	AANDACHTSPUNTEN
RUIMTE		• Inzetten op kernversterking om de open ruimte te vrijwaren • Goede voorbeelden leiden de weg • Maatschappelijke spelers inspireren en informeren • Kosten-batenanalyse • Maatschappelijke winsten boeken	• De kracht van een wettelijk kader • Samenwerken met de vastgoedsector • Duurzaam wonen betekent niet duurder wonen • Ruimte vrijwaren voor natuur en bos • Inplanting windmolens
ENERGIE		• Warmtevraag vergroenen • Energiezuinig wonen en (ver)bouwen • Meer hernieuwbare energie stimuleren • Productie en consumptie in evenwicht brengen • Investeren in toekomstbestendige industrie en netten	• Renovatiegraad woningen omhoog • Vergroening van de warmte en de uitfasering van stookolieketels in 2025 • Lastenverschuiving van elektriciteit naar fossiele brandstoffen • Kernuitstap realiseren • Uitbouw en integratie hernieuwbare energie • Op naar slimme netten en tarieven • De uitbouw strategisch industrieel langetermijnbeleid
MOBILITEIT		• Omkadering voor elektrische en autonome mobiliteit • Mobiliteitssysteem met maatschappelijke winsten	• Vinger aan de pols houden bij toekomstige evoluties • Mobiliteit in een diverse samenleving • Aandacht voor het bredere mobiliteitsverhaal
VOEDING		• Duurzame voeding aan een eerlijke prijs • Nieuwe voedingscultuur: positieve verhalen en inspirerende voorbeelden leiden de weg • Samenwerken met diverse actoren	• Coalities sluiten • De weg naar duurzaamheid loopt langs twee paden: consumptie en productie • De discussie rond 'land sharing' versus 'land sparing' afsluiten • Economisch luik bekijken: vrijhandel, innovatie en overheidsinvesteringen • Een duidelijke definitie van agro-ecologie • Klassiek landbouwsysteem in vraag blijven stellen
CIRCULAIRE ECONOMIE		• Van een lineaire naar een circulaire ketenbenadering • Naar een coherent en dynamisch lokaal beleid rond circulaire economie • Werken aan een eerlijk speelveld • Versnippering tegengaan	• Sociale innovatie en technologische innovatie gaan hand in hand • Opletten voor machtsconcentratie • Problemen zijn moeilijk op te lossen met degene die ze veroorzaakt • Participatie en coöperatie zijn cruciale elementen

HOE KWAM DEZE UPDATE TOT STAND?

> Wij wensen de milieubeweging veel succes, hoop en dolle pret.
> Expertengroep, 2017-2018

Als netwerkorganisatie bracht Bond Beter Leefmilieu haar leden en externe experten samen om, door de bril van de milieubeweging, te kijken naar de toekomst. Het doel: uitgedaagd worden uit diverse hoeken en nieuwe inzichten en visies verzamelen om onze transitiedoelstellingen voor de komende vijf jaar te bereiken. In het najaar van 2017 en het voorjaar van 2018 vonden vijf expertengroepen plaats over de vijf transitiethema's: mobiliteit, ruimte, energie, circulaire economie en voeding & landbouw. Per transitiethema brachten we mensen van onze lidorganisaties en externe experten uit het brede middenveld, bedrijfswereld, politieke studiediensten en academici samen, om kennis uit te wisselen, ideeën bij elkaar af te toetsen en zo de beleidsprioriteiten voor de komende vijf jaar te definiëren. We brachten mensen met kennis en ervaring bij elkaar, om onze ideeën rond de doelstellingen 2050 en 2020 samen met ons af te toetsen op hun haalbaarheid en realisme.

Vervolgens werden op basis van de verslagen van elke tafel en de input van de deelnemers een verslag opgemaakt. Op basis van dit verslag trokken we per thema verschillende lessen voor de toekomst, die hier in dit document beschreven staan. We maakten vervolgens onze bevindingen bekend aan de aanwezige experten, alsook met al onze lidorganisaties.

We konden rekenen op de bereidwillige input van onderstaande deelnemers.

Expertengroep Landbouw en Voeding (30 november 2017)

Paul Beghin (Wervel), Elina Bennetsen (Gents Milieufront), Esmeralda Borgo (BioForum), Stijn Bruers (Ecolife), Eva Brusselman (Instituut voor Landbouw en Visserijonderzoek), Laurence Claerhout (Linked.Farm), Maarten Claeys (Europees Parlement), Frank De Block (CC De Ploter), Patrick De Ceuster (Wervel), Dirk De Ketelaere (Gemeente Kruibeke), Marc De Loose (Instituut voor Landbouw en Visserijonderzoek), Jan de Schutter (VALK), Geert Gommers (Velt), Jelle Goossens (Rikolto), Lieve Kindts (Gemeente Avelgem), Elke Lambrechts (GoodPlanet), Michael Moulaert (Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten), Annelore Nys (Studiedienst Groen), Barbara Redant (Europees Parlement), Kristof Rubens (Departement Omgeving), Raf Van Bedts (Studiedienst Open Vld), Bart Vanwildemeersch (West-Vlaamse Milieufederatie), Freek Verdonckt (Natuurpunt), Wim Verrelst (Studiedienst CD&V), Jasmien Wildemeersch (FoodWIN).

Expertengroep Circulaire Economie (14 december 2017)

Kasper Ampe (Universiteit Gent & Technische Universiteit Delft), William Claeys (Consultant), Lieze Cloots (Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij), Lieven D'hont (Peerby & Wijdelen), Wiebe Eekman (Studiedienst PVDA), Jeroen Gillabel (VITO), Dirk Holemans (Denktank Oikos), Jan Leyssens (Regenerative Design), Jan Mertens (Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling), Erik Paredis (Universiteit Gent), Evi Swinnen (Timelab), Karel Van Acker (Katholieke Universiteit Leuven), Dirk Van de Poel (Transitienetwerk Middenveld), Julie Van Overmeiren (GoodPlanet), Eva van Velzen (Netwerk Bewust Verbruiken), Mieke Vandenbroucke (VIBE), Vanya Verschoore (Arbeid en Milieu), Tim Wagendorp (Vlaams Audiovisueel Fonds), Kristine Zels (Werkgroep Isis).

Expertengroep Mobiliteit (16 januari 2018)

Kristin Adriaensen (I-Cleantech Vlaanderen), Luc Blockx (Athlon), Stijn Bruers (Ecolife), Tim Cassiers (Bral Stadsbeweging voor Brussel), William Claeys (Consultant), Chris de Guytenaer (Ecomobiliteit), Roger De Smedt (Natuurpunt Merchtem), Thierry Deflandre (Zen Car), Tom Dhollander (Infopunt Publieke Ruimte & Voetgangersbeweging), Wouter Florizoone (Provincie Vlaams Brabant & Vi-Tes), Bert Gilté (Netwerk Duurzame Mobiliteit), Lies Kuppens (Provincie Limburg), Dirk Lauwers (Universiteit Antwerpen), Stef Leroy (Fietsersbond), Karel Lootens (Dégage), Jeffrey Matthijs (Autodelen.net), Angelo Meuleman (Taxistop), Nathalie Neirynck (Stad Antwerpen), Kevin Roeland (GoodPlanet), Sandra Rosvelds (Beweging.net), Bart Seghers (De Lijn), Joeri Thijs (Greenpeace), Hans Tindemans (Vlaamse Vereniging voor Ruimte en Planning), Alex Van Breedam (TRI-VIZOR & Antwerp Management School & Katholieke Universiteit Leuven), Hans Van Hoof (De Lijn), Eveline van Hooijdonk (Dégage), Alex Van den Bossche (Universiteit Gent), Nico Vandeputte (De Fietsambassade Gent), Philippe Vangeel (ASBE), Greg Verhoeven (Vlaams ABVV), Vanya Verschoore (Arbeid en Milieu), Bert Victor (Taxistop).

Expertengroep Energie (18 januari 2018)

Stijn Bruers (Ecolife), Pieter-Jan Cluyse (Studiedienst Open Vld), Marleen De Roye (Dialoog), Jan de Schutter (VALK), Gerlinde De Vogeleer (Instituut voor Landbouw en Visserijonderzoek), Kristof Deguffroy (Leefmilieu Brussel), Sofie Defour (Studiedienst sp.a), Danny Gladines (Zonnewind), Lieve Kindts (Gemeente Avelgem), Dirk Meire (Lucifer & E-Luminati), Simon Reijniers (GoodPlanet), Kris Rongé (Department Omgeving), Robin Verachtert (Natuurpunt), Pieter Verbeek (Vlaams ABVV), Vanya Verschoore (Arbeid & Milieu).

Expertengroep Ruimte (25 januari 2018)

Jan de Schutter (VALK), Joke Cant (GoodPlanet), Roger De Smedt (Natuurpunt Merchtem), Bert De Somviele (BOS+), Katty De Wilde (West-Vlaamse Milieufederatie), Frederik Mollen (Natuurpunt), Steven Vromman (Labland & Low Impact Man), Tom Willems (REScoop Vlaanderen).

2050 begint vandaag

We hebben de dynamische langetermijnvisie 2050 aangescherpt voor de periode 2018-2022. Door nu de juiste keuzes te maken voor de toekomst, zijn we in staat om ecologische, economische en sociale winsten te boeken. Met behulp van de aandachtspunten, concrete transitieroutes en linken tussen de transitiethema's gaan we nu verder aan de slag. Met onze blik op 2050 kunnen we de omslag maken voor élk transitiethema.

BOND BETER LEEFMILIEU
Tweekerkenstraat 47 - 1000 Brussel - Tel: +32 2 282 17 20 - bondbeterleefmilieu.be